

Ірина СИДОР

кандидат економічних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет,
Тернопіль, Україна, irunasudor@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-4410-7083

Ірина ВІЯТИК

студентка, Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, Україна,
e-mail: viityki.2206@gmail.com

ФІНАНСОВЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ЗРОСТАННЯ СУСПІЛЬНОГО ДОБРОБУТУ НАСЕЛЕННЯ

Вступ. Забезпечення зростання добробуту населення передбачає підвищення рівня його фінансової грамотності і фінансової безпеки, зміцнення стабільності фінансової системи країни та конкурентоспроможності вітчизняної економіки, формування довгострокового інвестиційного попиту, становлення та розвиток фінансового ринку. В період економічної нестабільності в Україні загострилася проблема захисту прав споживачів фінансових послуг, включаючи низьку інформованість населення, відсутність кодексу поведінки фінансових установ і недостатній потенціал наглядових органів для випереджаючого моніторингу ситуації в умовах, що склалися. Гостро постало питання щодо забезпечення функціонування інституту фінансових консультантів, які на платній чи безоплатній основі надаватимуть послуги громадянам із підвищення рівня їх фінансової освіченості, вибору оптимального пакету послуг на фінансовому ринку, формуватимуть навички управління власними фінансовими ресурсами.

Мета – проаналізувати вплив фінансового консультування на зростання добробуту населення шляхом визначення рівня фінансової грамотності громадян та використання інструментарію державного стимулювання і сприяння розвитку фінансового консультування в Україні.

Результати. Зроблено висновки про те, що використання фінансового консультування для фізичних осіб є особливо актуальним для України, зважаючи на те, що значна частка населення має не тільки поверхові знання про принципи функціонування фінансового ринку та можливості користування фінансовими продуктами та послугами, а й відчуває недовіру до фінансових інститутів. Як результат, однією з основних проблем низького рівня довіри громадян є відсутність достатньої інформації про фінансові інститути. Йдеться, насамперед, про інформування населення щодо повної вартості фінансових продуктів, розміру комісії за надання послуг, правил її стягнення.

Висновки. Обґрунтовано пропозиції щодо формування Національної стратегії із підвищення рівня фінансової грамотності населення при активному використанні послуг

фінансового консультування, яке може здійснюватися за двома напрямками: державне фінансове консультування громадян шляхом забезпечення підвищення рівня їх фінансової грамотності на безоплатній основі у різних формах; приватне незалежне фінансове консультування на платній основі, зорієнтоване на надання послуг з формування індивідуальних фінансових планів для досягнення фінансових цілей у майбутньому.

Ключові слова: добробут населення, фінансове консультування, фінансовий ринок, фінансові послуги, фінансові продукти, фінансова грамотність.

Табл.: 1, рис.: 3, бібл.: 17.

Ирина СИДОР

кандидат економічних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, Україна

Ирина ВИЯТЬК

студентка, Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, Україна

ФИНАНСОВОЕ КОНСУЛЬТИРОВАНИЕ И ЕГО ВЛИЯНИЕ НА РОСТ ОБЩЕСТВЕННОГО БЛАГОСОСТОЯНИЯ НАСЕЛЕНИЯ

Введение. Обеспечение роста благосостояния населения предполагает повышение уровня его финансовой грамотности и финансовой безопасности, укрепление стабильности финансовой системы страны и конкурентоспособности отечественной экономики, формирование долгосрочного инвестиционного спроса, становление и развитие финансового рынка. В период экономической нестабильности в Украине обострилась проблема защиты прав потребителей финансовых услуг, включая низкую информированность населения, отсутствие кодекса поведения финансовых учреждений и недостаточный потенциал органов надзора для опережающего мониторинга ситуации в сложившихся условиях. Особую остроту приобретают вопросы обеспечения функционирования института финансовых консультантов, которые на платной или безвозмездной основе будут предоставлять услуги гражданам по повышению уровня их финансовой образованности, выбору оптимального пакета услуг на финансовом рынке, формировать навыки управления собственными финансовыми ресурсами.

Цель – провести анализ влияния финансового консультирования на рост благосостояния населения путем определения уровня финансовой грамотности граждан, использования инструментария государственного стимулирования и содействия развитию финансового консультирования в Украине.

Результаты. Сделаны выводы о том, что использование финансового консультирования для физических лиц особенно актуально для Украины ввиду того, что значительная часть населения имеет не только поверхностные знания о принципах функционирования финансового рынка и возможности пользования финансовыми продуктами и услугами, но и испытывает недоверие к финансовым институтам. Как результат одной из основных проблем низкого уровня доверия граждан является отсутствие достаточной информации о финансовых институтах. Речь идет прежде всего об информировании населения о полной стоимости финансовых продуктов, размере комиссии за предоставление услуг, правилах ее взыскания.

Выводы. Обоснованы предложения по формированию Национальной стратегии повышения уровня финансовой грамотности населения при активном использовании услуг финансового консультирования, которое может осуществляться по двум направлениям: государственное финансовое консультирование граждан путем обеспечения повышения уровня его финансовой грамотности на безвозмездной основе в различных формах; частное независимое финансовое консультирование на платной основе, ориентированное на предоставление услуг по формированию индивидуальных финансовых планов для достижения финансовых целей в будущем.

Ключевые слова: благосостояние населения, финансовое консультирование, финансовый рынок, финансовые услуги, финансовые продукты, финансовая грамотность.

Iryna SYDOR

Ph. D. (Economics), Assoc. Prof., West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine, irunasudor@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-4410-7083

Iryna VIYATYK

Student, West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine, viityki.2206@gmail.com

FINANCIAL ADVICE AND ITS IMPACT ON THE GROWTH OF THE PUBLIC WELFARE OF THE POPULATION

Introduction. Ensuring the well-being of the population involves increasing their financial literacy, financial security, strengthening the stability of the country's financial system and the competitiveness of the domestic economy, the formation of long-term investment demand, formation and development of the financial market in Ukraine. During the period of economic instability in Ukraine, the problem of protecting the rights of consumers of financial services, including low public awareness, lack of a code of conduct for financial institutions and insufficient capacity of supervisory authorities to monitor the situation in the current situation. In these conditions, there are urgent issues to ensure the functioning of the institute of financial advisers, who on a paid or free basis will provide services to citizens to improve their financial education, choose the optimal package of services in the financial market, develop skills to manage their own financial resources.

The purpose of the article is to analyze the impact of financial advice on increasing the welfare of the population by determining the level of financial literacy of citizens and the use of tools for government incentives and promote the development of financial advice in Ukraine.

Results. An analysis of the level of financial literacy of the population in Ukraine and concluded that the use of financial advice for individuals is particularly relevant for Ukraine given that a significant proportion of the population has not only superficial knowledge of financial market principles and opportunities to use financial products and services, but also distrusts financial institutions. As a result, one of the main problems of low public confidence is the lack of sufficient information about financial institutions. It is, first of all, about informing the population about the full cost of financial products, the size of the commission for the provision of services, the rules of its collection.

Conclusions. Proposals for the formation of the National Strategy for Improving the Level of Financial Literacy of Citizens with Active Use of Financial Advisory Services, which can be carried out in two directions: public financial consulting for the population by ensuring increas-

ing the level of financial literacy of citizens free of charge in various forms; private independent financial consulting on a paid basis focused on the provision of services for the formation of individual financial plans to achieve financial goals in the future.

Keywords: population welfare, financial consulting, financial market, financial services, financial products, financial literacy.

JEL Classification: D19, D60, D69, E44, G20, I30.

Постановка проблеми. З розвитком цифрової економіки, ІТ-технологій на фінансовому ринку представлено різноманітні послуги та їх продукти, найбільшою популярністю серед них користуються інвестування та заощадження, кредитування фізичних осіб, послуги страхування життя, здоров'я, пенсійне страхування та інші. Проте, в умовах перманентних змін у сфері надання послуг різноманітними фінансовими інституціями, пропозиції на ринку фінансових послуг потребують від громадян витрачання значних зусиль, часу та відповідного рівня фінансової грамотності у сфері управління власними фінансовими ресурсами, що може супроводжуватися різними ризиками втрати коштів. Задля ефективного управління фінансовими ресурсами населення з метою подальшого зростання його добробуту широкої популярності в останні роки набуває фінансовий консалтинг. Якщо послуги фінансових консультантів для юридичних осіб є широко розповсюдженою практикою в Україні й світі, то фінансове консультування населення – це ніша у сфері надання консультаційних послуг, яку необхідно розвивати.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Феномен суспільного добробуту населення та можливості його досягнення перебувають у центрі уваги багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених. Концептуальні підходи до обґрунтування добробуту населення (поняття, складові, оцінка рівня добробуту, його моделей, індикатори

визначення добробуту) досліджували такі вчені, як: О. Длугопольський [1], С. Дращаниця [2], О. Євтушевська [3], В. Мандибуря [4], А. Мельник [5], О. Мельниченко [6] та ін. Питання зростання добробуту населення через призму підвищення рівня фінансової грамотності та ефективного впровадження фінансового консультування розглядають: С. Жукевич [7], С. Іванов [8], Н. Карпишин [7], Т. Кізима [9], О. Ковтун [10], І. Ломачинська [11], І. Поляков [12], Ю. Хамига [13] та ін.

Метою статті є дослідження впливу фінансового консультування на зростання добробуту населення шляхом визначення рівня фінансової грамотності громадян та використання інструментарію державного стимулювання і сприяння розвитку фінансового консультування в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Забезпечення соціально-економічного розвитку країни, добробут її громадян залежать від стратегічних напрямів розвитку держави, спрямованої на економічне зростання та підвищення якості життя населення. Взаємозв'язок економічного зростання та добробуту громадян традиційно є однією з основних проблем економічних, соціологічних, філософських та інших наукових досліджень.

Термін “добробут” став відомим з моменту появи перших цивілізацій, держав, функціонування державних установ і організацій, зародження різних форм державної участі в господарській діяльності країн

світу. Це поняття характеризується доволі складним проявом соціально-економічного впливу держави на життя громадян та уособлює явище суспільного розвитку країни. У світовій і вітчизняній науковій літературі “добробут” розглядають як “...відповідний стан задоволення потреб населення країни, суспільства, певний досягнутий рівень корисності, сформований кількістю доступних благ” [2, с. 309]. О. М. Мельниченко зазначає, що “...добробут відображає фінансове забезпечення населення матеріальними і нематеріальними благами” [6]. На думку О. Длугопольського “...добробут – це необхідний обсяг благ, здатний задовольнити зростаючі потреби населення” [1]. Окремі вчені розглядають добробут як “...сукупність умов життєдіяльності людини (населення), які створюються під час виробництва, розподілу, обміну, споживання, формують ієрархію потреб та визначають їх задоволення” [6, с. 6]. За визначенням І. Полякова, “...добробут – це оцінка рівня реалізованих потреб та можливостей людей у процесі матеріального відтворення” [12, с. 35].

Багато дослідників теорії добробуту визначають його як “...інтегральну оцінку всіх аспектів життєдіяльності, що показує, наскільки добре прожитий певний період життя індивіда” [3; 8]. Схожій позиції дотримується В. Мандибура, переконуючи, що “...добробутом може вважатися такий життєвий рівень, який досягає відповідних кількісних та якісних рівневих значень” [4, с. 22].

Необхідно зазначити, що процес створення теорій добробуту, виявлення механізму їх формування відбувався в межах та під впливом відповідної соціально-філософської концепції, яка супроводжувала конкретні соціально-економічні умови суспільного розвитку країни. І сьогодні теорія добробуту постійно еволюціонує відповідно до зміни соціально-економічної форма-

ції та стратегії сталого розвитку конкретної країни світу. Хронологія еволюції теорій добробуту тісно пов'язана з етапами становлення економічної думки, зокрема історії розвитку науки про багатство, добробут та можливості їх досягнення.

Відтак, добробут населення як основна категорія економічної політики будь-якої держави є явищем багатограним. Рівень добробуту населення виступає фактором стримання або сприяння людському розвитку, формуючи при цьому додаткові стимули чи обмежуючи можливості громадян в цілому до реалізації активної економічної поведінки. Добробут населення сьогодні є найважливішим критерієм оцінки ефективності формування і реалізації соціально-економічної політики держави. Зростання суспільного добробуту є основною метою соціально-економічного розвитку країни.

Зниження життєвого рівня значної кількості населення країни в умовах сьогодення є негативною тенденцією, що стало наслідком несприятливих процесів у перехідній економіці України. Найважливіші її прояви – зниження реальної заробітної плати та фактичного споживання матеріальних благ і послуг населенням, а як наслідок – збільшення кількості бідного населення. Ці тенденції поглибилися в останні роки, що пов'язано із економічною кризою, військовими діями на сході країни, загрозою вторгнення РФ, пандемією COVID-19 та інше. Саме тому особливо важливим питанням є проведення низки заходів і програм щодо забезпечення зростання рівня доходів громадян, ефективного використання їх фінансових ресурсів, раціональне використання заощаджень населення та їх трансформація в інвестиційні ресурси, а відтак, забезпечення зростання добробуту громадян. Ефективному впровадженню таких заходів сприятиме активне використання послуг фінансових консультантів,

поширення фінансових знань та популяризація фінансової просвіти для населення, що дасть змогу оцінити перспективи покращення якості людського капіталу та забезпечити економічний розвиток країни загалом.

Результати загальнонаціонального опитування населення, проведені відповідно до Проекту USAID “Трансформація фінансового сектору” компанією DAI Global LLC у 2021 р., показали, що “...сучасні українські користувачі фінансових послуг користуються ними інтуїтивно. Вони володіють лише базовими знаннями та навичками, що дозволяє використовувати здебільшого найпростіші послуги, зокрема платежі та розрахунки” [14].

В Україні рівень користування фінансовими послугами значно нижчий за світові показники. Зокрема, на одного співвітчизника припадає лише одна банківська картка та один поточний рахунок в банківській установі. Іншими фінансовими послугами українці користуються у разі крайньої потреби (кредитні картки). Депозити мають менше 10% населення. Характерною особливістю для українців є користування послугами, про які вони навіть не знають, для прикладу: страхування цивільної відповідальності власників транспортних засо-

бів в Україні є обов’язковим, проте частка респондентів, які знають про те, що вони користуються такою фінансовою послугою, удвічі менша за частку власників транспортних засобів [15].

В умовах постійного браку часу, некомпетентності та складності у виборі фінансових послуг, які представлені на фінансовому ринку країни, сьогодні у світі широкої популярності набувають послуги фінансових консультантів як інструменту “оздоровлення” власних фінансових ресурсів домогосподарств. Проте в Україні такими послугами користуються лише 3,6% респондентів із 1165 чол. (табл. 1). Найбільшу частку фінансової інформації українці отримують із фахової фінансової преси (59,2%), за рекомендаціями друзів та знайомих (32,6%), із сайтів новин у ЗМІ (30,5%) та інше.

Однак подана інформація не завжди буває достовірною та корисною для споживача, адже може містити фейкові відомості про можливе отримання вигод, часто позиціонувати окремі фінансові інституції на умовах реклами, не позбавлені шахрайських ризиків, на кшталт фінансової піраміди та інше.

Щоб зробити правильний і раціональний вибір, потрібно знати і враховувати

Таблиця 1

Джерела фінансової інформації для населення в Україні та в розрізі регіонів, %[14]

Джерела інформації	Україна	Центр	Північ	Південь	Захід	Схід
Фінансова преса	59,2	74,6	44,9	61,4	75,5	53,0
Друзі та знайомі	32,6	25,4	33,8	43,9	41,4	23,5
Сайти загальних новин	30,5	16,2	27,7	37,9	28,5	37,8
Сайти фінансових новин	21,6	14,8	25,8	22,0	15,7	25,0
Реклама	9,8	1,4	10,8	13,6	8,8	11,6
Співробітники фінансових установ	8,3	7,0	11,1	5,3	6,8	8,5
Незалежні консультанти	3,6	2,8	4,5	6,1	2,8	2,7
Інші джерела	11,6	6,3	15,0	12,9	5,6	14,6
Кількість респондентів, чол.	1165	142	314	132	249	328

відмінності у режимах оподаткування, рівні ліквідності, в співвідношеннях доходності та ризику, мати знання із законодавчого регулювання та перспектив розвитку. Все вищезазначене належить до сфери компетентності фінансового консультанта, адже ця професія зобов'язує бути універсальним фахівцем з широкого спектру сучасних фінансових послуг: від основ фінансового та податкового законодавства до вирішення фінансових проблем кожної конкретної фірми, родини, людини. Фінансовий консультант допоможе сформулювати власні інвестиційні цілі, скласти особистий фінансовий план, надасть рекомендації потрібного інструменту інвестування.

Фінансове консультування населення – це “процес взаємодії консультанта і клієнта-фізичної особи, який ґрунтується на певній методиці або технології та передбачає надання інформації на платній або безоплатній основі у формі порад, висновків та рекомендацій з питань оптимізації, раціонального використання та прибуткового інвестування особистих коштів” [7, с. 95]. Фінансове консультування населення передбачає надання консультаційних послуг щодо оптимізації фінансових ресурсів громадян.

Основними перевагами для фізичної особи в отриманні кваліфікованих послуг незалежного фінансового консультанта є:

- 1) потреба і можливість отримати індивідуальні рекомендації та вибудувати довірливі й довготривалі відносини (світовий досвід яскраво демонструє участь фінансових консультантів у житті сім'ї, як, для прикладу, сімейний лікар);
- 2) незалежність особистого фінансового консультанта від фінансових інституцій та захист фінансових інтересів клієнта допоможе у майбутньому покращити матеріальний стан і добробут усього домогосподарства.

Діяльність фінансових консультантів пов'язана із необхідністю підвищення рівня доходів громадян, ефективного використання їх коштів, успішного вибору фінансових послуг, різноманітність яких представлена на фінансовому ринку, надання рекомендацій громадянам з приводу застосування новітніх технологій у своїх гаджетах для покращення комфорту у користуванні фінансовими послугами. Підґрунтям впровадження у повсякденне життя можливостей використання таких послуг є базові фінансові знання, які дають змогу визначити рівень фінансової грамотності громадян.

Останнє десятиліття характеризується зростанням кількості досліджень міжнародного і національного масштабу щодо впливу рівня фінансової грамотності громадян на розвиток та стабільність фінансових систем у різних країнах світу. Одним із найбільш поширених міжнародних досліджень є загальнонаціональні опитування, які проводила в Україні у 2016, 2018 та 2020 рр. дослідницька компанія InMind [16; 14]. Концепцію таких опитувань було підготовлено Проектом USAID “Трансформація фінансового сектору” за активної участі та підтримки з боку Національного банку. В опитуваннях було залучено більше 2000 українців різної вікової категорії. Анкетні дані розроблені на базі опитування Міжнародної мережі фінансової освіти (ОЕСР), що сприяло можливості обрахувати індекс фінансової грамотності ОЕСР для України і здійснити його порівняння з іншими країнами світу.

Відповідно до методики ОЕСР щодо визначення загального індексу фінансової грамотності населення в Україні, цей показник становить 12,3 (із можливих 21 або 58% від максимального значення показника). Індекс базується на отриманих балах за визначення рівня фінансових знань, ставлення до фінансових інституцій та споживчу поведінку громадян. Варто зазна-

чити, що за останні 4 роки такий показник зріс на 0,9 або на 6% у його бальному вираженні. Проте темп приросту індексу фінансової грамотності, порівняно з іншими країнами, які брали участь в опитуванні ОЕСР у 2016 р. і 2020 р. (Чехія, Грузія, Хорватія, Естонія, Угорщина, Польща), становив лише 2,4%. Різниця в результативних показниках пояснюється нижчими балами щодо ставлення громадян до фінансових інституцій та їх послуг і рівнем фінансових знань (рис. 1).

Загальний індекс фінансової грамотності серед громадян України не показав відмінностей за статтю, однак суттєві відмінності відзначено за такими показниками, як: місце проживання, вік, освіта, рівень доходу, наявність заощаджень, а також за користуванням ІТ-технологіями. У 2020 р., як і в 2018 р., помітна відмінність у фінансових знаннях та споживчій поведінці громадян. Найбільш суттєва відмінність полягала в тому, що найвищі бали були пов'язані з визначенням рівня знань щодо користування банківськими рахунками. Відповідно, найнижчий рівень фінансової грамотності виявлено у віковій групі від 18 до 24 років (10,6).

Оцінювання рівня фінансових знань та споживчої поведінки дало змогу визначити, що бали суттєво зростають у громадян, які мають більші доходи, проте ставлення до фінансових інституцій і фінансових послуг не залежить від рівня доходу і є однаковим за усіма віковими групами населення.

Тільки 43% дорослого населення в Україні (віком від 18 до 79 років) правильно відповіли на мінімальну кількість (п'ять із семи) питань на рівень знань, що є мінімальним значенням проти показника 56% в усіх зарубіжних країнах, які брали участь в опитуванні ОЕСР у 2016 та 2018 рр., та показника 51% для країн-сусідів України. Дослідження показали, що:

- співвітчизники з власного досвіду добре знають, що таке інфляція, а також як розраховувати пропонувані знижки цін на товари в магазинах;
- рівень фінансових знань про прості відсотки нижчі, ніж в інших країнах світу. Так, середній показник фінансових знань з цього питання у країнах світу, які брали участь в опитуванні, становив 65%, тоді як в Україні лише 55%;

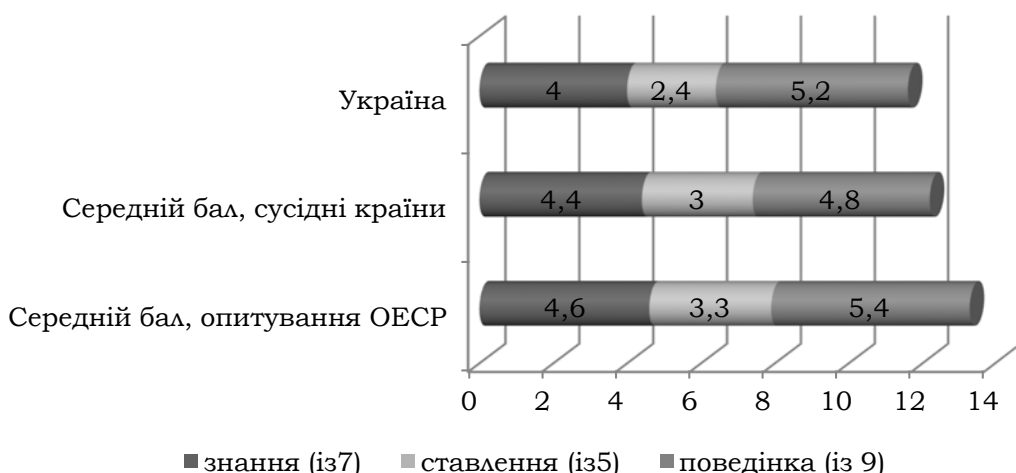

Рис. 1. Рівень фінансової грамотності в окремих країнах, за розрахунками ОЕСР [14]

- українці часто ведуться на пропозиції отримати високий дохід за мінімальної витрати часу, ресурсів та знань, що обумовлює їх вразливість до шахрайства та ризикового інвестування власних коштів;
- тільки 21% опитаних респондентів змогли правильно обрати зі списку пропонувананих варіантів фактичну суму відшкодування за банківським вкладом, гарантовану державою.

Результати дослідження питання щодо ставлення до заощаджень вражають: українці більше думають про короткострокову перспективу і більше схильні до витрачання грошей, аніж до заощадження. Опитування у 2021 р. показали, що “Україна входить до ТОП-10 країн за показником достатності заощаджень для покриття поточних витрат протягом щонайменше трьох місяців у випадку втрати основного джерела доходу. Частка респондентів, здатних забезпечувати свої поточні витрати у разі втрати основного джерела доходу до місяця, становить 41%, від одного місяця до шести місяців – 41%, більше шести місяців – 7%” [14].

Для українців характерним є здійснення заощаджень у певних формах, це, як

правило, короткострокові заощадження. Так, 61% опитаних вказали, що мають заощадження, зроблені певним чином. “...59% сказали, що вони заощадили гроші, зберігаючи їх у своєму гаманці або готівкою вдома. Тільки 16,4% українців сказали, що вони заощадили, переказуючи гроші на вкладний (депозитний) рахунок у банку” [16; 14]. Серед тих осіб, хто має заощадження на депозитному рахунку в банківській установі, більше 50% певний час також зберігали свої заощадження готівкою вдома. Зазначене чітко ілюструє стійку поведінку щодо надання переваги готівці вдома та уникнення будь-яких відносин із банківськими установами. Так, на рис. 2 відображено тенденцію щодо розподілу профіцитних (інвестиційних) ресурсів домогосподарств.

Варто зазначити, що такі фінансові послуги є найбільш поширеними серед усього спектра фінансових послуг для населення, які пропонують на фінансовому ринку України. Загалом рівень користування фінансовими продуктами характеризується як доволі низький. Тільки 60% опитуваних вказали, що користувалися певним видом

Рис. 2. Розподіл профіцитних ресурсів бюджету домогосподарств України, % [14]

фінансових послуг і їх продуктами за останні два роки. Зазначимо, що для вітчизняної економіки негативними тенденціями є зберігання заощаджень у готівковій формі вдома, адже фінансові установи відчують брак фінансових ресурсів для здійснення кредитування інвестиційної діяльності чи придбання активів.

Поряд з тим, відсутність довіри до вітчизняних фінансових інститутів виступає основним психологічним чинником, який стимулює населення до втрат, зберігаючи вільні кошти готівкою вдома. Про негативний досвід користування фінансовими послугами заявило 33% українців, для порівняння, у 2010 р. цей показник становив 24%, що вказує на те, що рівень довіри до фінансових установ та організацій за останні роки суттєво погіршився. Зазначене спричинено наслідками фінансової кризи, масовим банкрутством та призупиненням діяльності великої кількості банківських установ упродовж 2016–2021 рр. [15]. Сьогодні "...довіряють фінансовим установам близько 20% українців, а таких, що повністю довіряє – лише 3%. Для порівняння: аналогічний показник у Чехії становить 80%" [14].

Парадоксальним є той факт, що, попри значний рівень недовіри співвітчизників до фінансових інституцій, вони все ж стають жертвами фінансових пірамід. Для прикладу, "...250 тис. українців стали жертвами фінансової піраміди "Helix", спокушаючись на високі відсотки та нереальні обіцянки" [17]. В умовах, що склалися, необхідно підвищувати рівень фінансової грамотності громадян шляхом активного використання фінансового консультування фізичних осіб, яке може бути державним та приватним (рис. 3).

Так, державне фінансове консультування передбачає проведення на безоплатній основі різноманітних тренінгів, навчань за програмами фінансової грамотності, онлайн-курсів з підвищення фінансової про-

світи, проведення лекторіїв для окремих вікових груп населення спеціалістами різноманітних фінансових інституцій, уроки та факультативи у загальноосвітніх і професійно-технічних навчальних закладах та інше.

Приватна форма фінансового консультування передбачає надання послуг населенню на платній основі фінансовими консультантами, консалтинговими фірмами, які мають на меті підвищити добробут окремих громадян чи домогосподарств, формуючи для них індивідуальні фінансові плани, рекомендації та висновки з питань не лише забезпечення зростання їх доходів, а й раціонального використання коштів, інвестування, вибору оптимальних продуктів на фінансовому ринку та інше.

Таким чином, забезпечення ефективного функціонування інституту фінансового консультування в Україні є першочерговим пріоритетом, адже сприятиме забезпеченню зростання частки фінансово обізнаних громадян, у яких сформована фінансова культура, раціональна фінансова поведінка, закладено уміння та навички вільного користування фінансовими продуктами на фінансовому ринку: зросте ймовірність уникнення фінансового шахрайства, довіра до вітчизняних фінансових установ та організацій, можливість вдалого інвестування, що у перспективі сприятиме розвитку економіки країни загалом. Тому розвиток і ефективне функціонування інституту фінансового консультування забезпечує інтереси не лише широкого спектра фінансових консультантів, фінансових установ та організацій, юридичних і фізичних осіб, домогосподарств, а й держави загалом в контексті зростання довіри до її фінансових інституцій та забезпечення зростання інвестицій у розвиток економіки.

Вітчизняні аналітики називають колосальні суми, які населення зберігає у готівковій формі вдома. Перетворення їх в

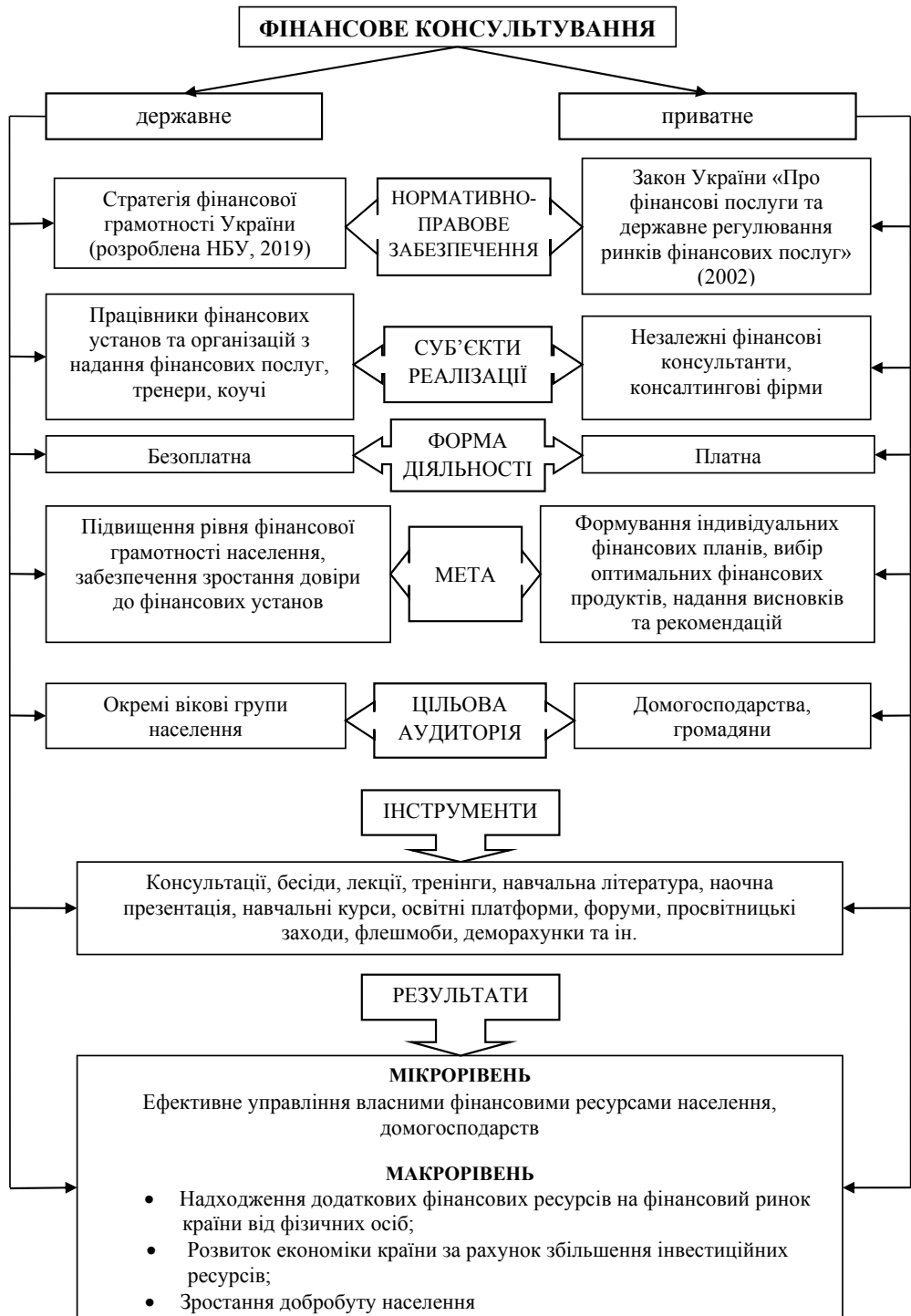

Рис. 3. Систематизація елементів фінансового консультування в Україні*

* Побудовано авторами.

інвестиційний ресурс є необхідним додатковим джерелом фінансових ресурсів держави, які в складний для економіки країни час допоможуть піднести її на новий рівень економічного розвитку, сприяти проведенню реформ у різних галузях соціальної сфери, а відтак, у майбутньому сприятиме зростанню добробуту громадян.

Сьогодні надзвичайно важливим є здійснення аналізу стану справ у сфері фінансової освіти і фінансової грамотності населення з метою виявлення її подальшого впливу на фінансову поведінку домогосподарств, прийняття рішень щодо розпорядження фінансовими ресурсами, їх інвестування, заощадження, ефективного використання. Слід зазначити, що економічні вигоди від зростання рівня фінансової грамотності населення розподіляються між різними суб'єктами на ринку фінансових послуг, основними з яких є:

- 1) споживачі фінансових продуктів та послуг, які отримують доходи від інвестування власних коштів (мінімізують ризики вкладень та надмірних витрат, формують свій фінансовий захист та безпеку, уникають участі у фінансово-му шахрайстві та ін.);
- 2) фінансові установи, організації (зростання довіри населення до фінансової системи держави збільшує обсяг фінансових операцій і попит на фінансові продукти, зменшує витрати на маркетинг, знижує фінансові ризики та втрати, зменшує кількість проблемних операцій);
- 3) регулятори фінансового ринку (Національний банк України);
- 4) уряд (завдяки забезпеченню економічного зростання та підвищення добробуту населення);
- 5) суб'єкти підприємницької діяльності (довіра населення до фінансово-кредитних установ забезпечить можливість отримання суб'єктами під-

приємницької діяльності кредитів на вигідних умовах).

Відтак, основними організаторами та спонсорами програм і заходів із забезпечення фінансової грамотності громадян мають виступати держава, неурядові установи й організації та комерційні структури. Проте провідна роль серед усіх суб'єктів, на нашу думку, відводиться державі, яка регулює норми і правила функціонування ринку фінансових послуг, здійснює захист прав вкладників, інвесторів тощо, координує програми забезпечення фінансової просвіти населення з метою економічного зростання та підвищення рівня добробуту громадян.

За кордоном найбільш поширеними державними інститутами, які займаються питаннями "підвищення фінансово-економічної культури у світовій практиці, є: центральні банки (Бельгія, Чехія, Польща, Угорщина), фінансові регулятори (США, Естонія, Ірландія, Японія, Великобританія), організації та інститути з питань зайнятості населення (Австрія, Чехія, Франція), міністерство освіти та освітні організації (Словаччина), різні спеціальні фонди (Південно-Африканська Республіка)" [9].

Питання фінансової грамотності населення актуальне й для комерційних організацій і установ. Насамперед, це – банківські установи, недержавні пенсійні фонди, страхові компанії, які сприяють доступу до фінансових ресурсів; стимулюють зростання попиту на спектр фінансових продуктів; сприяють скороченню фінансових ризиків у своїй діяльності.

Фінансові послуги в сучасних умовах економічного розвитку надають не тільки страхові компанії та банківські установи; на ринку фінансових послуг широкого поширення набувають фінансові продукти, яких ще не було кілька років тому. Відтак, важливим елементом дієвості ринку фінансових послуг будь-якої держави є рівень розвитку

інституту незалежних фінансових консультантів, для якого в Україні характерним є відсутність чітко визначених законодавчих засад функціонування, сформованої культури і належного досвіду роботи, відповідних традицій інвестування, наявності програм підготовки і навчання фахівців цього напрямку, а також державної підтримки розвитку фінансового консультування.

Інститут незалежних фінансових консультантів в Україні не набув належного рівня розвитку. Послуги, що надають фінансові експерти, відносять до посередницьких, причинами цього є те, що особисті фінанси є новим напрямком вітчизняної фінансової науки. Незважаючи на необхідність становлення потужного середнього класу, тобто основи фінансового суспільства, у нас не створено реальних передумов для його формування і розвитку.

Сьогодні фінансове консультування населення має два проблемних аспекти, які перешкоджають його активному практичному використанню.

Перша проблема базується на значній недовірі громадян до фінансових інституцій в країні та держави в цілому на тлі економічної стагнації, зростання цін на продукти першої необхідності, ведення військових дій на сході України, очікування повномасштабного військового вторгнення РФ, спалахів пандемії COVID-19.

Друга проблема полягає у тому, що громадянам дуже важко визначитися з вибором фінансового консультанта, адже практично усі фінансові інституції пропонують власних фінансових консультантів, які пропонують послуги саме тих установ, у яких вони працюють і отримують заробітну плату, адже їх дохід напряму залежить від кількості приведених клієнтів, які користуватимуться послугами фінансової установи (банк, кредитна спілка, недержавний пенсійний фонд, ломбард, страхова компанія чи інше).

Специфічною особливістю в діяльності особистого фінансового консультанта є незалежність, консультант не має бути зацікавленим у продажі фінансових послуг конкретного банку, інвестиційної чи страхової компанії, а має працювати самостійно та представляти інтереси свого клієнта, одночасно співпрацюючи з кількома страховими компаніями, пенсійними фондами, банками чи іншими фінансовими інституціями. Відтак, з позиції фахової діяльності фінансового консультанта в Україні сьогодні є значні переваги, адже "...фінансовий ринок держави, яка є однією з найбільших за чисельністю населення та кількістю фінансових установ в Європі, лише розвивається і є вільним від конкуренції" [6].

На нашу думку, в Україні потреба у послугах фінансових консультантів матиме тенденцію до зростання за умови збільшення матеріального добробуту громадян (адже сьогодні не кожен громадянин може дозволити собі користуватися послугами незалежного фінансового консультанта через фінансові труднощі), зростання позицій фінансових послуг, продуктів та інструментів, а також послаблення патерналістських настроїв у громадян щодо соціальної підтримки з боку держави.

Висновки. Зважаючи на вищезазначене, ключовим завданням держави в цій сфері є розробка законодавчої і нормативної бази щодо регулювання діяльності фінансових консультантів, формування Стратегії та програм підвищення рівня фінансової грамотності громадян, в яких буде окреслено проведення відповідних заходів, розроблені підходи та механізми щодо державного регулювання фінансової освіченості населення за допомогою як державного фінансового консультування, так і незалежного приватного. Держава має стимулювати розвиток фінансового консультування як основи забезпечення

зростання фінансової грамотності населення, а відтак, і збільшення рівня добробуту громадян. Державне стимулювання розвитку фінансового консультування лежить в площині використання відповідного державного інструментарію підтримки заходів із популяризації їх діяльності. Фінансове консультування має здійснюватися за двома напрямками:

- 1) державне фінансове консультування населення, зміст якого передбачає забезпечення підвищення рівня фінансової грамотності громадян на безоплатній основі у різних формах (реалізація державних програм із підвищення рівня фінансової освіченості населення різних вікових груп шляхом проведення тренінгів, презентацій, запровадження електронних навчальних курсів, проведення відкритих форумів для батьків і дітей, розвиваючих ігор для школярів, відкриття безоплатних деморахунків для користувачів мобільних пристроїв, навчальних курсів та відеолекції на освітніх платформах “Прометеус” та ін.; формування осередку волонтерів, тренерів, коучів, які на безоплатній основі реалізовуватимуть просвітницькі заходи). Основною метою такої форми фінансового консультування є її незалежність від діяльності фінансових інституцій, представлених на фінансовому ринку, з метою об’єктивності надання інформації щодо фінансових продуктів та їх вибору.
- 2) приватне фінансове консультування, орієнтоване на окремі верстви населення, які, окрім підвищення рівня їх фінансових знань, бажають отримати додаткові послуги, пов’язані з оцінкою фінансового стану, можливостей індивідуального формування фінансового плану, визначення можливостей успішного інвестування, залучення додаткових фінансових ресурсів для ведення

бізнесу, отримання висновків і рекомендацій стосовно індивідуального управління особистими фінансовими ресурсами. Принагідно зазначимо, що інститут незалежних фінансових консультантів в Україні тільки починає розвиватися і потребує державної підтримки в питаннях нормативно-правового урегулювання їх діяльності, а також сприяння розвитку в частині популяризації їх діяльності. Інтерес держави в цьому аспекті також присутній, адже активна діяльність незалежних фінансових консультантів забезпечить у майбутньому додатковий фінансовий ресурс для держави у вигляді інвестицій та капіталовкладень населення, що сприятиме забезпеченню зростання економіки країни. Тому на етапі становлення інституту незалежних фінансових консультантів держава має сприяти активізації їх діяльності шляхом пільгового оподаткування, сприяння поширенню реклами з надання послуг фінансовими консультантами, стимулювання фахової підготовки спеціалістів.

Таким чином, ефективне функціонування інституту фінансових консультантів в Україні забезпечить узгодження інтересів держави, фінансових інституцій та населення: держави – у забезпеченні розвитку економіки шляхом отримання додаткових фінансових ресурсів від громадян; фінансових інституцій – шляхом активізації їх діяльності та населення – через зростання рівня їх фінансової грамотності, уміння управляти особистими фінансовими ресурсами, приймати зважені фінансові рішення, що у перспективі забезпечить зростання їх добробуту. Відтак, зростання рівня добробуту громадян убезпечить державу від необхідності здійснювати матеріальну підтримку малозабезпечених громадян, тобто ідеї державного патерналізму відпадуть самі собою.

Список використаних джерел

1. Длугопольський О.В. Економіка добробуту та критерії її оцінки: політекономічний підхід. *Наука й економіка*. 2007. № 3. С. 5–8.

2. Дразниця С.А. Добробут населення України: проблеми та шляхи їх вирішення. *Університетські наукові записки*. 2013. № 2. С. 303–309.

3. Євтушевська О.В. Особливості сприйняття добробуту у секулярному суспільстві. *Ефективна економіка*. 2015. № 5. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4046>.

4. Мандибур В.О. Рівень життя населення України та проблеми реформування механізмів його регулювання. Київ : Парламентське вид-во, 1998. 256 с.

5. Мельник А.Ф., Васіна А.Ю., Желюк Т.Л., Попович Т.М. *Національна економіка : навч. посіб.* Київ : Знання, 2011. 463 с.

6. Мельниченко О.А. Генеза поглядів науковців на роль держави в підвищенні рівня добробуту населення. *Теорія та практика державного управління*. 2011. Вип. 2. С. 14–21.

7. Жукевич С. М., Карпшин Н. І. *Фінансове консультування населення: теоретико-організаційні аспекти діяльності. Економічний аналіз*. 2017. Том 27, № 2. С. 91–97.

8. Іванов С. В. *Фінанси домогосподарств: аналіз у контексті політики забезпечення добробуту населення України. Фінанси України*. 2018. № 9. С. 7–24.

9. Кізима Т. Незалежне фінансове консультування фізичних осіб: зарубіжний досвід та перспективи розвитку в Україні. URL : <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/14821/1/49-52.pdf>.

10. Ковтун О. А. Механізм підвищення освітнього рівня домогосподарств у фінансовій сфері. *Сталий розвиток економіки*. 2012. № 2. С. 297–302.

11. Ломачинська І. А. *Фінансова грамотність як основа оптимізації фінансової поведінки в умовах глобальної трансформації. Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова*. 2011. Вип. 20. С. 116–124.

12. Поляков И. В. *Экономическое поведение человека*. Саратов, 1999. 247 с.

13. Кізима Т., Хамига Ю. *Фінансове шахрайство: теоретична концептуалізація та економічне підґрунтя. Світ фінансів*. 2019. С. 109–123.

14. *Фінансова грамотність, фінансова інклюзія та фінансовий добробут в Україні у 2021 році. За результатами дослідження*. Київ. URL : https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/.

15. Рівень довіри українців до банків минулого року вправ майже втричі. URL : <https://mind.ua/news/20185603-riven-doviri-ukrayinciv-do-bankiv-minuloroku-vpav-majzhe-vtrichi>.

16. *Фінансова грамотність, обізнаність та інклюзія в Україні: звіт про дослідження. Додатковий проєкт IP-FSS в Україні. Проєкт регіонального економічного розвитку*. 2018 рік. URL : <https://old.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=83136332>.

17. *От нової фінансової піраміди пострадали 250 тисяч українців*. URL: <https://vesti-ukr.com/strana/213884-piramidy>.

References

1. Dluhopolskyi, O.V. (2007). *Ekonomika dobrobutu ta kryterii yii otsinky: politekonomichniy pidkhid* [Welfare economics and criteria for its evaluation: a political-economic approach]. *Nauka i ekonomika – Science and Economics*, 3, 5–8 [in Ukrainian].

2. Drazhnytsia, S.A. (2015). *Dobrobut naselennia Ukrainy: problemy ta shliakhy yikh vyrishennia* [Welfare of the population of Ukraine: problems and ways to solve them]. *Universytetski naukovi zapysky – University Scientific Notes*, 2, 303–309 [in Ukrainian].

3. Yevtushevska, O.V. (2013) *Osoblyvosti spryiniattia dobrobutu u sekuliarnomu suspilstvi* [Features of the perception of well-being in a secular society]. *Efektivna ekonomika – Efficient Economy*, 5. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4046>.

4. Mandybura, V.O. (1998) *Riven zhyttia naselennia Ukrainy ta problemy reformuvannia mekha-*

nizmiv yoho rehuliuвання [The standard of living of the population of Ukraine and the problems of reforming the mechanisms of its regulation]. Kyiv: Parlamentske vyd-vo [in Ukrainian].

5. Melnyk, A.F., Vasina, A.Yu., Zheliuk, T.L., Popovych, T.M. (2011) *Natsionalna ekonomika* [National economy]. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].

6. Melnychenko, O. A. (2011). *Geneza pohliadiv naukovtsiv na rol derzhavy v pidvyschenni rivnia dobrobutu naselennia* [The genesis of scholars' views on the role of the state in improving the welfare of the population]. *Teoriia ta praktyka derzhavnogo upravlinnia – Theory and Practice of Public Administration*, 2, 14–21 [in Ukrainian].

7. Zhukevych, S. M., Karpushyn, N. I. (2017). *Finansove konsultuvannia naselennia: teoretyko-orhanizatsiini aspekty diialnosti* [Financial consulting of the population: theoretical and organizational aspects of activity]. *Ekonomichniy analiz – Economic Analysis*, 2, 91–97 [in Ukrainian].

8. Ivanov, S. V. (2018). *Finansy domohospodarstv: analiz u konteksti polityky zabezpechennia dobrobutu naselennia Ukrainy* [Household finance: an analysis in the context of Ukraine's welfare policy]. *Finansy Ukrainy – Finance of Ukraine*, 9, 7–24 [in Ukrainian].

9. Kizyma, T. *Nezalezhne finansove konsultuvannia fizychnykh osib: zarubizhnyi dosvid ta perspektyvy rozvytku v Ukraini* [Independent financial consulting for individuals: foreign experience and prospects for development in Ukraine]. Available at: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/14821/1/49-52.pdf>.

10. Kovtun, O. A. (2012). *Mekhanizm pidvyschennia osvithnoho rivnia domohospodarstv u finansovii sferi* [Mechanism for raising the educational level of households in the financial sphere]. *Stalyi rozvytok ekonomiky – Sustainable Economic Development*, 2, 297–302 [in Ukrainian].

11. Lomachynska, I. A. (2011). *Finansova hramotnist yak osnova optymizatsii finansovoi povedinky v umovakh hlobalnoi transformatsii* [Financial literacy as a basis for optimizing financial behavior in the context of global transformation]. *Visnyk ONU*

im. I. I. Mechnykova – Bulletin of ONU named after II Mechnikov, 20, 116–124 [in Ukrainian].

12. Poliakov, Y.V. (1999) *Ekonomicheskoe povedenye cheloveka* [Human economic behavior]. Saratov [in Russian].

13. Kizyma, T., Khamyha, Yu. (2019). *Finansove shakhraistvo: teoretychna kontseptualizatsiia ta ekonomichne pidgruntia* [Financial fraud: theoretical conceptualization and economic basis]. *Svit finansiv – World of Finance*, 109–123 [in Ukrainian].

14. *Finansova hramotnist, finansova inkluziia ta finansovyi dobrobut v Ukraini u 2021 rotsi. Za rezultatamy doslidzhennia* [Financial literacy, financial inclusion and financial well-being in Ukraine in 2021. According to the study.] Kyiv. Available at: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/.

15. *Riven doviry ukraintsv do bankiv mynulooho roku vprav maizhe vtrychi* [The level of confidence of Ukrainians in the banks of last year's exercises almost tripled]. Available at: <https://mind.ua/news/20185603-riven-doviri-ukrayinciv-do-bankiv-minulogoroku-vpav-majzhe-vtrychi>.

16. *Finansova hramotnist, obiznanist ta inkluziia v Ukraini: zvit pro doslidzhennia* [Financial literacy, awareness and inclusion in Ukraine: a research report]. *Dodatkovyi proekt IP-FSS v Ukraini. Proekt rehionalnoho ekonomichnoho rozvytku. 2018 rik*. Available at: <https://old.bank.gov.ua/doc-catalog/document?id=83136332>.

17. *Ot novoy finansovoy piramidy postradali 250 tysiach ukraintsev* [250 thousand Ukrainians suffered from the new financial pyramid]. Available at: <https://vesti-ukr.com/strana/213884-piramidy>.

Стаття надійшла до редакції 21.09.2021.